

a reflektív önképzés lehetősége, esetleg egy érdeklődő kollégával, mentorral is érdemes beszélgetni erről. Tanárképző kurzusokhoz és külső-belső továbbképző kurzusokhoz is remek tananyag lehet bármelyik örökzöld témát tárgyaló alfejezet, például a hibajavítás kérdéséről (66–68. o.), a nem-anyanyelvű létünk sötét oldaláról (5. fejezet) benne a stressz kezelésével (44–53. o.), vagy a létünk fényes oldaláról (6. fejezet). Személyes kedvencem a saját nyelvtudásunk karbantartásáról szóló és azt ösztönző 9. és 10. fejezet.

Hat nagy tartalmi részre tagolódik a könyv, azon belül részenként két-két fejezetet, tehát összesen 12 témakört érint. Az első öt rész a korábbi kiadásokban is megtalálható volt, de a kiegészítésekkel interaktívvá vált. A hatodik fejezet teljese egésze kék alapon pompázik, mivel újabb kutatási eredményeket közöl. Az első kutatás tanórai videófelvevételek alapján elemzi az anyanyelvű és nem-anyanyelvű tanárok viselkedését, míg a második a diákok szemszögéből vizsgálja a kérdést, mindkettő érdekes tanulságokkal szolgál. Akinek ez még kevés, azok figyelmébe ajánlom a szakirodalmi hivatkozások naprakész, gazdag, annotált listáját. Az irodalomjegyzék nemcsak egy-egy kérdéskörhöz kapcsolódik a fejezetek végén, hanem szinte minden oldalra jut legalább egy tétel, amely a témába vág, és a korábbi kiadások óta látott napvilágot.

Olvasás közben időnként magamra ismerve kuncogtam, máskor komolyan elgondolkodtatott a könyv. Rólam, rólunk szól, akik többségben vagyunk itthon, Magyarországon és a célnyelvi országokon kívül világszerte mindenhol. Felemelő, szórakoztató és tanulságos olvasmány. Örök érvényű, időtlen, egyedülálló. Amolyan „Könyvek Könyve”, azaz a nem-anyanyelvű nyelvtanárok Bibliája. Az első kiadás 1995-ben első díjat nyert a rangos *Duke of Edinburgh English Language Book Competition* versenyen, így felmerült bennem, lehetne-e ezt a harmadik, bővített kiadást a könyvek Oscar-díjára jelölni?

Fischer Andrea

IRODALOM

Medgyes, P. (1994): *The non-native teacher*. London: Macmillan.

Medgyes, P. (1999): *The non-native teacher*. 2nd edition. Ismaning: Max Hueber Verlag.

Kontra Miklós (szerk.)
Fancsaly Éva – Gúti Erika –
Kontra Miklós – Molnár Ljubić
Mónika – Oszkó Beatrix –
Siklósi Beáta – Žagar Szentesi Orsolya
**A magyar nyelv
Horvátországban**
Budapest – Eszék: Gondolat Kiadó,
2016. 310 p.
ISBN: 978-963-693-701-0

A trianoni döntésnek sok más mellett nyelvi, nyelvhasználati következményei is voltak. Az új határok között elsősorban az egynyelvű magyar népesség maradt, nyelvi kisebbségek közül számottevőként a mintegy négyszáz ezres németység. A második világháború utáni kitelepítés nemcsak az ő létszámukat felezte meg, hanem az itt maradottak nyelvi asszimilációját is felgyorsította, fokozva ezzel a magyar egynyelvűséget. A politikai és nyelvi, kulturális bezárkózás mind a mai napig érzeti hatását például abban, hogy a magyar népesség idegennyelv-tudás tekintetében jóval az európai átlag alatt van.

A szomszédos országok határai közé került magyar kisebbség nyelvhasználata is megváltozott: a korábinál erőteljesebben érintette őket a mindenkori államnyelv(ek) kontaktushatása.

A magyarországiakban a határon túliak nyelvhasználatával kapcsolatban két ellentétes sztereotípiát fogalmazódott meg. Az egyik az államhatáron túl beszélt nyelvváltozato(ka)t „romlatlan, ősi, tiszta forrás”-ként magasztalta. Ebből kéne, úgymond, bőven meríteni a rom-

lott nagyvárosi szlenget beszélőknek, még mielőtt a magyar nyelv végképp „elkorcsosul”, s a bekerült idegen, német és angol hatások közepette elveszti nemzeti jellegét. A másik előítélet a határon túli kontaktushatást vélte olyan „szennyező” elemnek, amelyek miatt a helyi nyelvjárások „veszélybe kerülnek”, ezt gondolta ellensúlyozni az „anyaországból” érkező nyelvhelyességi tanácsokkal, valamint nyelvőri, sőt nyelvépolói erőfeszítésekkel.

Ez a kétfajta sztereotípiá – természetesen cizelláltabb megfogalmazásban – hangot kapott a magyar nyelvtudományon belül is. Mindkettőben a magyar nyelv jövőjéért érzett aggodalom érhető tetten. Ugyanakkor kevés tárgyyszerű és szakszerű vizsgálat folyt a határon túl élő magyarok nyelvhasználatáról, ezeket is gyanakvás és ellenkezés fogadta. Ez robbantotta ki a vitát az 1990-es évek elején a nyelvi norma egy-, illetve többközpontúságáról. Ennek végső oka a valódi nyelvi helyzetből levonandó következtetések elhárítása volt. Kontra Miklós sorozatszerkesztői előszavában így ír erről: „A gyanakvás és ellenállás részben abból a félelemből táplálkozott, hogy ha bárki elismeri, hogy a határon túli magyarok és a magyarországiak között vannak különbségek, akkor ezzel az egységes magyar nyelvi ideált mint a nemzet létének alapját kérdőjelezi meg” (15).

A rendszerváltás után végre megindultak a rendszeres tudományos vizsgálatok, s megjelentek a környező országok kisebbségi magyar nyelvhasználatának szakszerű elemzése. *A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén* című kutatás keretében határon túli és magyarországi nyelvészek elkészítették a Trianon és az 1990-es évek közti időszak nyelvi életrajzát. A sorozat első négy tagja a kárpátaljai (1998), a vajdasági (1999), a szlovákiai (2000), illetve az összevont kötet az ausztriai és szlovéniai (2012) nyelvi helyzetet mutatta be. A horvátországi magyar kisebbség helyzetének leírása a délszláv háború miatt kimaradt a sorból, csak annak befejezése után készülhetett el. Ennek a munkának

az eredménye a jelen kötet, a sorozat ötödik darabja.

A Horvátország területén élő magyar nyelvű kisebbség számában és arányában eltörlül más helyi közösségek, elsősorban a szerb és a bosnyák mögött. A több mint 4 milliós országban élő 14 ezer magyar a lakosságnak csak 0,3%-át teszi ki. Többségük az északkeleti régióban, Eszék-Baranya megyében lakik, de élnek magyarok az ország egész területén elszórtan, kisebb szigetekben is. Magyar népesség lényegében a honfoglalás óta honos ezen a területen. Hogy magyar (anya) nyelvét meddig őrzi még ez a kisvárosnyi ember, erre a kérdésre is keresik a választ a kötet szerzői.

A könyv tematikája nem korlátozódik a magyar nyelvi közösség nyelvhasználatának leírására. A bevezető fejezetek a magyar közösség szempontjából ismertetik Horvátország történelmét és történeti demográfiáját. A földrajzi és etnikai viszonyok jellemzése kitér a hagyományosan itt élőkön (cigányok, olaszok) kívül az újonnan beköltözött kisebbségekre (szlovének, albánok, macedónok) is. A történelmi-földrajzi áttekintés segít abban, hogy megértsük a magyar közösség viszonyát a nyelvéhez, a nyelvhez kapcsolódó attitűdök hátterét és változásuk okait. A legfontosabb történelmi időpont a trianoni szerződés életbe lépése, mivel ekkor szakadtak el a Magyarországhoz fűződő természetes regionális kapcsolatok szálai. Az új állam számára „a fő célkitűzés a szláv népelem, elsősorban a szerbek érdekvédelme és gazdasági-társadalmi pozícióinak más nemzetek rovására való erősítése” (39).

A területen élő magyar lakosság felekezeti élete is bonyolultan alakult a történelem során. A reformáció időszakában Sztárai Mihály hatására számos protestáns gyülekezet jött létre, ezek száma az ellenreformáció korában erősen lecsökkent. Ma a reformátusok hivatalos létszáma 4000 körül mozog, ők is megosztottak, ezt jól mutatja, hogy a Magyar Református Egyház Generális Konventjének elnöksége csak a HRKKE-t ismeri el tör-

ténelmi református egyháznak, a területen működő HMRKE-t nem. A gyülekezetekben zajló közösségi élet mind a mai napig a magyarságtudat egyik fontos forrása, bár a magyar nyelvű bibliaolvasás és az imádkozás a fiatalok körében egyre ritkább.

Gereben Ferenc és Ditzendy Orsolya vizsgálatai azt mutatják, hogy a megkérdezett horvátországi magyarok az erdélyiekhez, felvidékiekhez képest ritkábban használják anyanyelvüket. Kevesebben végeztek magyar nyelven iskoláikat, munkahelyükön pedig csak egy töredékük beszél magyarul. A fiatalok körében gyakori a vegyes házasság, amely szintén az anyanyelv háttérbe szorulását hozza magával. A legtöbben a magyarsághoz való tartozást – a nyelvi, kulturális, vallási kötődés mellett – erős érzelmi kapcsolatként élik meg. Ennek ellenére – ezzel látszólagos ellentétben – kevés reményt fűznek közösségként való fennmaradásukhoz, Gereben szerint: „a horvátországi magyarság [...] – sajnálatosan – *önmagát szinte teljesen leírja*” (91).

Bár a horvátországi jogi környezet nem diszkriminálja a magyar nyelvhasználatot, a jelentős regionális gazdasági különbségek a kisebbségi nyelv megtartása ellen hatnak. A magyarok lakta vidékek az elmaradottak közé tartoztak, az 1991 és 1995 közti háború tovább rontotta a helyzetet. „A délszláv háború ellehetetlenítette a termelést, az agrárium teljes eszköztára elpusztult. A mezőgazdasági üzemek tönkrementek, a termelés újraindítását akadályozták a taposóaknák” (130). Ennek következtében felgyorsult a fiatalok elvándorlása a fejlettebb területekre, városokba, külföldre. A magyar nyelvet, főleg pedig annak tájnyelvi változatait elsősorban az idősebb és a középgeneráció őrzi, utóbbiak körében is egyre jobban megfigyelhető a köznyelvi normához való igazodás.

A tájnyelvi jelenségek köre egyébként nem túlságosan tág. A hangtani jellemzők között említendő az *â* és a zárt *ë* használata, az *ö*-zés (*emlékszöm*), a mássalhangzó-kapcsolatokban a kezdő *l* eltűnése és az

azt megelőző magánhangzó megnyúlása, az ún. pótlónyúlás (*bótban*). Az alaktaniak közül említendő, hogy az egyes szám második személyű igerag a nem szibiláns ígető után is *-l*, például *köszönöl*, az egyes szám harmadik személyű határozott ragozási formája az *-i*, például *tudi*. A *szokik* ige jelen időben is használatos, például *nyáron szok lenni*. A szókészletben megfigyelhetők a horvátból átvett lexémák, például *trénerka* 'tornaruha', *szok* 'gyümölcsle'.

A kutatók a vizsgálatba bevont beszélők normatadatát összesen tizenöt nyelvi változó alapján mérték fel mondatválasztással, kiegészítéses feladattal és értékelős teszttel. A nyelvi változók közé bekerültek az egész magyar nyelvterületre érvényes alakok, például az inessivusi változó (*Hol? kérdésre adott válaszbán: házban, illetve házba*), kontaktushatásra visszavezethetők, például a „főlöleges névmások”, *valószínűleg, hogy* főmondatként, valamint szám- és személybeli egyeztetési különbségek. Több változó nem mutatott ki komoly eltérést a magyarországi népesség és a horvátországi magyarok normatadatában. Az inessivusi változó esetében más volt a helyzet: a nemstandard mondatokat a többség helyesnek fogadta el. A feminizálás – a *-nő* képző illesztése foglalkozásnevekhez nőre referálás esetében – szintén gyakoribb volt a horvátországi magyarok között, ez a nyelvtani nemet tartalmazó horvát hatásának tudható be.

A magyarul beszélők összehasonlítása az egykori Jugoszlávia három tagállamában – Horvátország, Vajdaság, Muravidék – azt az eredményt hozta, hogy a vajdaságiak nyelvhasználata áll a legközelebb a magyarországi standardhoz, a másik két csoporté jobban őrzi archaikus, tájnyelvi elemeket, és erősebb bennük a szláv nyelvek környezeti hatása is.

A kötet szerkesztője az utószóban felveti a kérdést, fognak-e még ötven év múlva ezeken a településeken magyarul beszélni. A „tiszván” nyelvi különbségek nem adnak okot aggodalomra. A gazdasági és a vele szorosan összefüggő demográfiai helyzet

annál inkább, hiszen „...a magyarok örege-
dési indexe magas, a munkanélküliség és
a szegénység jobban sújtja őket, mint például
a nyugat-horvátországi horvátokat, a vegyes
házasságok száma magas, és az ilyen házas-
ságban születő gyermekek inkább horvátok
lesznek, mint magyarok” (206).

Ennek a helyzetnek a megoldása az, ha az
adott közösségek jól megélik a szülőföldjü-
kön, és mindennapi gondok nem kényszerítik
őket annak elhagyására. Ha a központi és helyi
politika érzékeny a sajátos problémákra,
bizonyára képes a közösség helyben maradását
elősegítő tervek kidolgozására és megvalósítására is. A nyelvi kisebbségek megmaradásának sajátos paradoxona, hogy a nyelvi hatását tekintve leghatékonyabb politika az, amely nem a nyelvhasználatra, hanem a közösség jólétére irányul.

Kontra Miklós egyetértőleg idézi Szilágyi N. Sándort: „... a szórványt nem azért kell segíteni, hogy a magyar nemzet megmaradjon, hanem mert ezek az emberek bajban vannak”. A távoli cél nem idegenforgalmilag jól hasznosítható néprajzi és nyelvi skanzenek fenntartása kell, hogy legyen, hanem a szűkebb pátriában jól és szívesesen tovább élő közösségi életforma kialakítása. Az ilyen közösségek belső késztetésből őrzik tovább nyelvüket és kultúrájukat.

A könyvet melegen ajánlom minden szociolingvisztikával ismerkedő egyetemistának és doktorandusznak. A benne olvasható kisebb-nagyobb írások mindenekelőtt a központi téma sokrétű tárgyalásával közvetítenek értékes tudást. Nem kevésbé fontos járulékos haszon a fiatal olvasók számára, hogy az alkalmazott módszerek részletes leírásával, a szemléletes táblázatokkal és ábrákkal, az eredmények részletes és megfontolt magyarázatával megismerkedve felkészültebben láthatnak hozzá saját kutatási témájuk korszerű feldolgozásához.

Huszár Ágnes

Bárdos Jenő (szerk.)
Nyelvpedagógia 2015.
Az anyanyelv és az idegen
nyelvek tanításának elmélete és
gyakorlata

Eger: EKF Líceum Kiadó, 2015. 127 p.

ISBN: 978-615-5509-31-5

1997 óta minden évben megrendezik a magyar tudomány ünnepét. 2014-ben az egri konferencia központi témája az anyanyelv mellett az idegen nyelvek tanulása és tanítása volt. Az előadások szerkesztett változatát tartalmazó kötet híven tükrözi a jelenlegi helyzetet és a jövő kilátásait. A magyarországi népesség idegennyelv-tudása köztudottan alacsony. A kötet szerzői ennek a helyzetnek a megváltoztatása érdekében tekintették át a nyelvoktatás eddigi tapasztalatait, és dolgoztak ki újszerű és hatékony koncepciókat.

Az idegennyelv-oktatás megreformálásának kérdése azért is sürgető, mert egy kormányrendelet szerint 2020-tól csak azt a jelentkezőt vehetik fel felsőoktatási intézménybe, aki legalább egy középfokú komplex nyelvvizsgálással rendelkezik. A jelenlegi helyzetet mi sem tükrözi hívebben, mint a nyelvvizsga hiányában diplomát nem szerzők ijesztően magas száma. Ez bizonyos régiókban és intézményekben megközelíti a 40%-ot. Felmerül a kérdés: miért olyan nehéz a magyar fiataloknak a nyelvtanulás, mi okból jelent a felsőoktatásba bekerülteknek akkora gondot a nyelvvizsga megszerzése?

Bárdos Jenő, a magyarországi idegennyelv-oktatás doyenje a viszonylagos sikertelenség okát a hagyományos lektorátusi, intenzív, nyári és egyéb képzések alacsony óraszámában látja. Nagyívű koncepciót dolgozott ki a helyzet orvoslására, mely az Eszterházy Károly Főiskola (2016 júliusa óta Egyetem) teljes spektrumában megújítja az idegen nyelvek tanítását. A tervet meg kívánja haladni azokat a részeredményeket, amelyeket az idegennyelv-oktatás a rendszer-váltástól napjainkig elért – a korábbiakhoz képest jelentős támogatás következtében. Nagy